

TÖLGY LOMBFOGYASZTÓ ROVAROK KÁRTÉTELE 1962—1981 ÉVEKBEN

DR. SZONTÁGH PÁL

A figyelő-jelzőszolgálat jelentései az erdészeti fénycsapda-hálózat adatai és a szerző megfigyelései alapján az utóbbi 20 évben a tölgyilonca és a vele együtt előforduló sodrómolyok, valamint a téli araszolók lombfogyasztó kártétele kimondottan jelentős volt kocsánytalan tölgyeseinkben. A károsításuk által tavasszal bekövetkezett rügy és lombkártétel valószínűleg fontos szerepet játszik a kocsánytalan tölgyesek betegségekkel szembeni fogékonyságának kialakulásában.

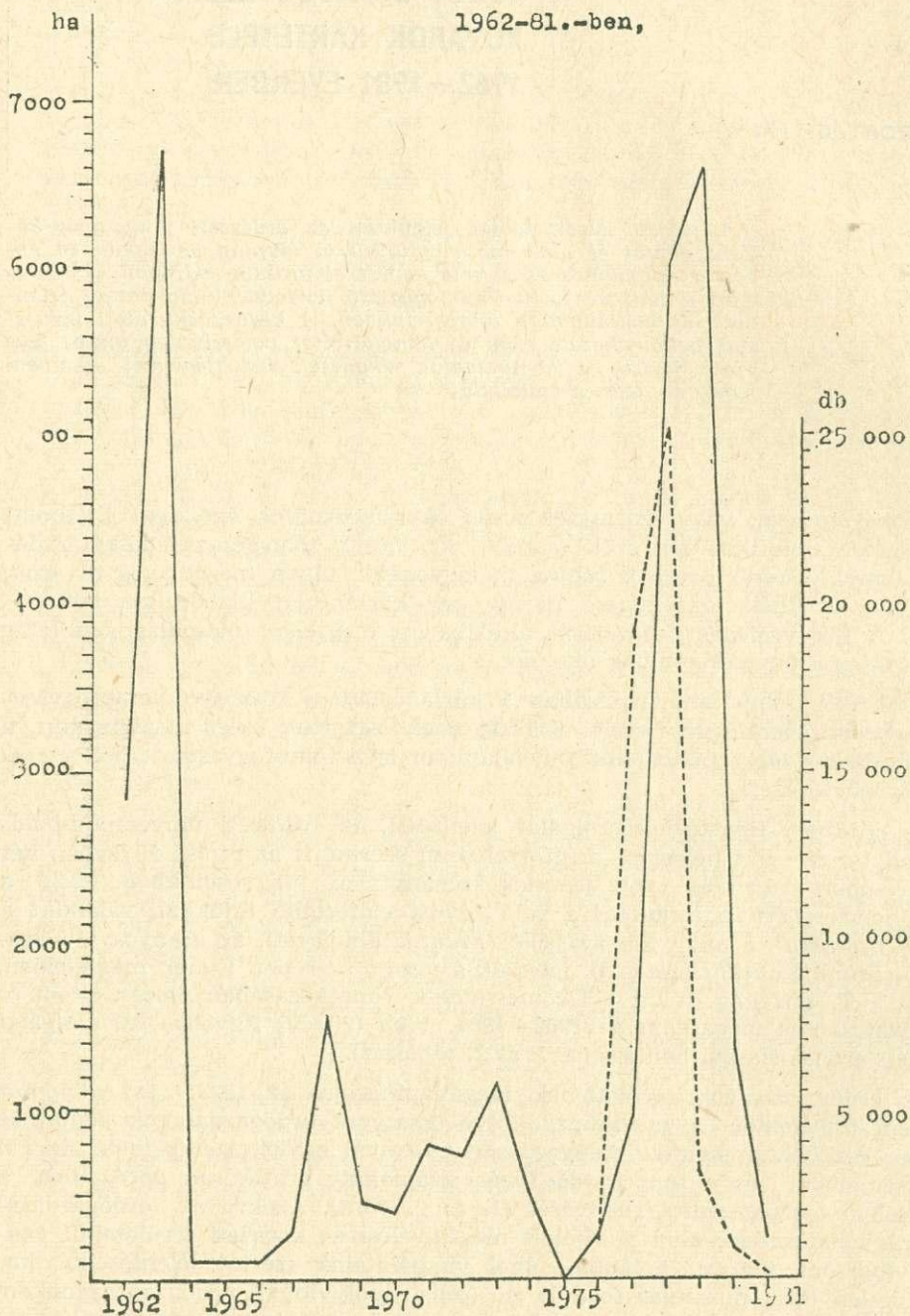
Természetszerű, vagy származék erdei ökoszisztémáink egészségi állapotát alapvetően abiotikus tényezők (aszály, víz, fagy), tömegszaporodásra hajlamos lombfogyasztó rovarok rágása, a legyengült fákon másodlagos rovarok, kórokozó gombák megjelenése és így egy kárláncolat kialakulása befolyásolja. A fák végleges pusztulását általában a megjelent másodlagos, xilofág rovarok és a farontó gombák okozzák.

Kocsányos tölgy vonatkozásában a kárláncolatban résztvevő lombfogyasztó rovarok jelentősége ismert. Szükségesnek tartottuk ezért megvizsgálni, a kocsánytalan tölgy pusztulása folyamatában is a lombfogyasztó fajok szerepének lehetőségét.

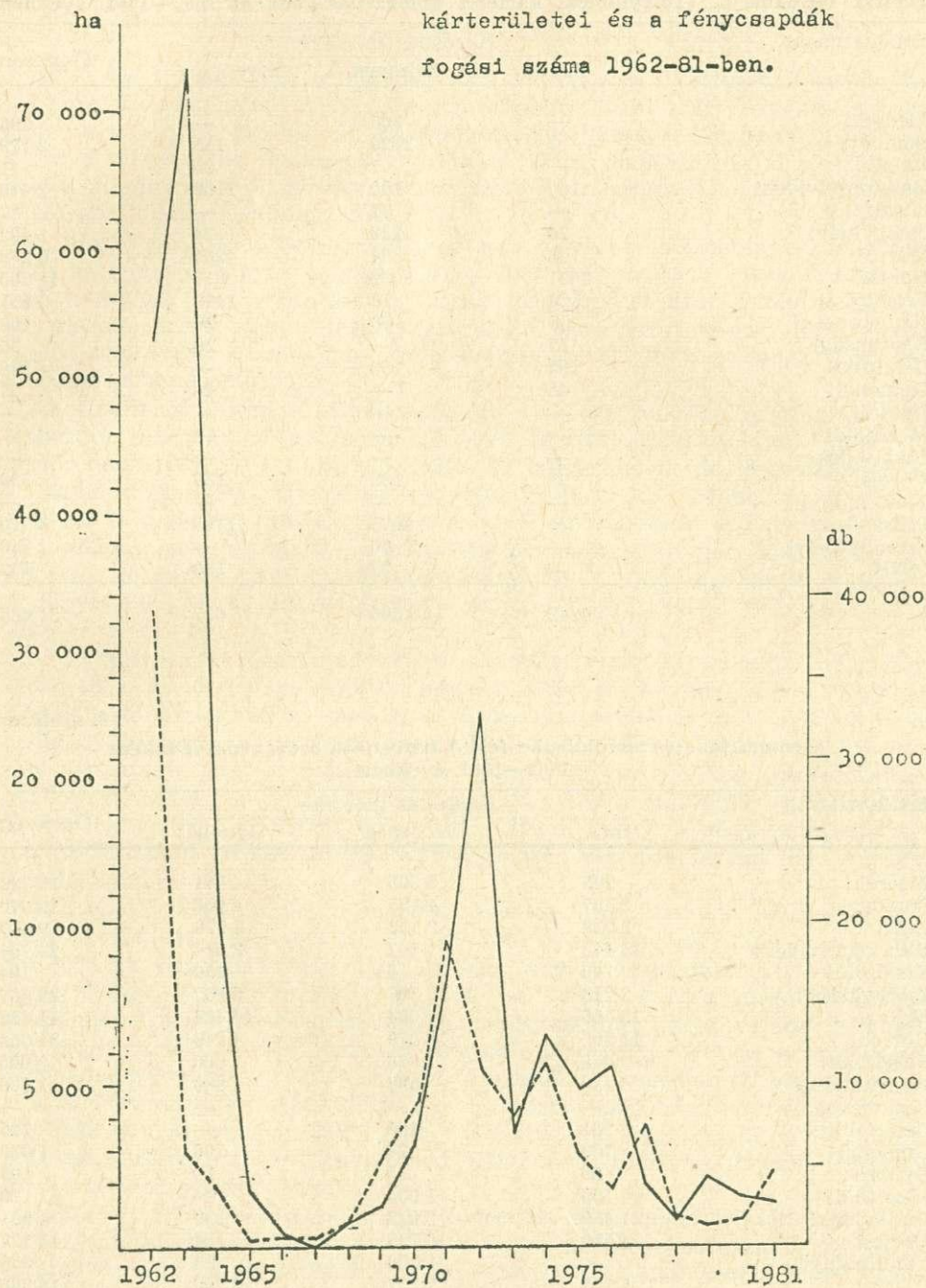
Az erdészeti figyelő-jelzőszolgálat jelentései, az erdészeti fénycsapda-hálózat adatai és saját helyszíni megfigyeléseim szerint is az utolsó 20 évben két rovarcsoport kártétele volt jelentős kocsánytalan tölgyeseinkben. Ezek a tölgyilonca (*Tortrix viridana*) a vele együtt előforduló fajokkal, valamint a *thera brumata*, a nagy téli araszoló (*Erannis defolaria*), az aranyos téli araszoló (*Erannis aurantiaria*) stb. játsszák a vezető szerepet. Ennek megfelelően, mind a *T. viridana*, mind a *Geometridae*-k vonatkozásában összesítettem és táblázatosan is megadtam az 1962—1981. évek (20 év) figyelő-jelző szolgálat adatait erdőgazdasági bontásban (1. és 2. táblázat).

Az erdőgazdaságok területeinek megállapításánál az 1983. évi állapotot vettem figyelembe. A megszűnt, illetve összevont erdőgazdaságok adatai az összesítésekből a jogutód erdőgazdaság adataival együtt szerepelnek. Az évi kárterületeket és a fénycsapda fogási számokat grafikusán ábrázoltuk a megfelelő összehasonlítás kedvéért (1. és 2. ábra). Azokra az erdőgazdaságokra vonatkozóan, ahol a kijelölt megfigyelési és kísérleti területeink vannak (borsodi, mátrai) továbbá, ahol vizsgálataink szerint jelentősebb kocsánytalan tölgy-pusztulás fordult elő (pilisi, ipolyvidéki) erdőgazdaságokonként külön-külön is ismertetem a 20 év alatt évente jelentett és megfigyelt kárterületeket, összehasonlítva az országos helyzettel.

1. ábra. A *Tortrix viridana* bejelentett kárterülete és a fénycsapdák fogási száma

2. ábra. A Geometridae fajok bejelentett
kárterületei és a fénycsapdák
fogási száma 1962-81-ben.

1. táblázat

Tortrix viridana L. (Tölgyilonca) kártétel erdőgazdaságoként 1962—1981. években

Erdőgazdaság	Károsítás mértéke			Összesen
	Erős	Közepes	Gyenge	
Mecseki	—	203	—	203
Somogyi	2	2022	155	2 179
Zalai	—	1	20	21
Balatonfelvidéki	160	150	2100	2 410
Kisalföldi	—	37	—	37
Ipolyvidéki	20	258	1124	1 402
Mátrai	108	1894	4266	6 268
Borsodi	2651	5939	2610	11 200
Felsőtisza	566	376	1609	2 551
Nagykunsági	25	158	26	209
Kiskunsági	15	—	20	35
Délalföldi	95	153	—	248
Gemenci	45	—	26	71
Gyulai	—	—	—	—
Mezőföldi	—	—	—	—
Budavidéki	—	—	—	—
Vértesi	25	158	156	339
Tanulmányi	—	—	—	—
Pilisi	530	2075	1105	3 710
Szombathelyi	—	50	—	50
MNH	—	32	120	152
	4242	13 506	13 337	31 085

2. táblázat

Geometridae (Araszolólepke-félék) károsítása erdőgazdaságoként 1962—1981. években

Erdőgazdaság	Károsítás mértéke			Összesen
	Erős	Közepes	Gyenge	
Mecseki	766	5 306	4 661	10 733
Somogyi	2 397	4 185	4 058	10 640
Zalai	3 539	2 138	3 970	9 647
Balatonfelvidéki	13 443	7 547	3 714	24 704
Kisalföldi	40	4	150	194
Ipolyvidéki	2 218	12 507	8 962	23 687
Mátrai	13 166	17 054	14 406	44 626
Borsodi	11 505	18 879	4 249	34 633
Felsőtisza	449	1 956	600	3 005
Nagykunsági	30	690	880	1 600
Kiskunsági	—	—	—	—
Délalföldi	261	464	—	725
Gemenci	708	224	100	1 032
Gyulai	80	15	10	105
Mezőföldi	120	1 000	—	1 120
Budavidéki	1 489	2 932	130	4 551
Vértesi	4 518	10 125	484	15 127
Tanulmányi	—	300	55	355
Pilisi	5 745	7 257	3 366	16 368
Szombathelyi	358	1 267	2 977	4 602
MNH	—	—	310	310
	60 832	93 850	53 082	207 764

Eredmények

A tölgyilonca károsítása az 1962—1981. években

Évek óta végzett megfigyeléseim szerint hegy- és dombvidéki kocsánytalan tölgyállományokban a károsító sodrómolyok közül a *T. viridana*-val minden évben együtt fordult elő az *Aleimma loefflingiana*, *Archips xylosteara*, *Archips sorbiana* és *Pandemis ribeana* is. De a domináns faj gradációk alkalmával mindig a *T. viridana* volt. Helyszíni megfigyeléseimet a fénycsapdák fogási adatai is jól igazolták.

A tölgyilonca és a vele együtt előforduló káros sodrómolyok legjelentősebb kártétele a rügyek kirágása. Ezt a kártételt gyakran észre sem veszik, csak a tölgyek késői fakadásáról látható meg. Legkorábban ennek a hernyói jönnek elő, ezért ezek a legkárosabbak. A kártételt fokozza, hogy a vele együtt előforduló sodrómolyok fokozatosan egymás után jelennek meg, így a hernyókártétel elhúzódik.

Az elmúlt 20 évben a tölgyiloncának két jellegzetesen nagy gradációja alakult ki hazánkban. Az egyik 1963-ban tetőzött 6689 ha kárterületen, a másik gradáció 1979-ben tetőzött 6593 ha kárterületen, de összességében ez a második gradáció lényegesen nagyobb kárterületen fordult el, mint az 1963-as. A második gradáció kialakulását és kulminálását a fénycsapdák fogási számai igen jól igazolják. 1976-ban kezdődött, 1978-ban 5986 ha-ra növekedett robbanás szerűen, 1979-ben kulminált és 1981-ben össze is omlott. A fénycsapdák legmagasabb fogási számukat a kulmináció előtt egy évvel, 1978-ban érték el.

A tölgyilonca erdőgazdaságonkénti kártételi területi adatait vizsgálva 1962—1981. években, azt találjuk, hogy a 20 év összes kárterülete a Borsodi EFAG területén kiugróan magas, az összes kárterületnek 36%-a. Ezen belül pedig az összes erős mértékű kárterületnek 62,8%-a. A Mátrai EFAG összes kárterülete a 20 év összes kárterületének 20 %-a; a Pilisi Parkerdő kárterülete az összes kárterület 12%-a, és viszonylag az Ipolyvidéki EFAG kárterülete, az összes kárterület 4,5%-a. Ennek a négy erdőgazdaságnak a területén lefolyt gradációkat érdemes összehasonlítani az országos gradációkkal.

A Borsodi EFAG területén a tölgyiloncának 20 év alatt két jellegzetes gradációs periódusa játszódott le. Az első 1962-ben kulminált, 1753 ha-on, amiből 1553 ha erős mértékű volt és 1964-ben végleg összeomlott. A többi években (1964—1976 között) legfeljebb 100 ha körüli, azaz a magállománynak megfelelő a bejelentett kárterület. A tölgypusztulás szempontjából a második gradáció (1977—1980) érdemel nagyobb figyelmet, mert az ország összes kárterületének mintegy 58,2%-a, az erős mértékű kárterületnek pedig 88,6%-a esik a Borsodi EFAG területére. Ez a gradáció 1977-ben kezdődött 136 ha-on, 1978-ban kulminált 4388 ha-on, 1979-ben még igen magas a kárterület 4021 ha, 1980-ban jelentősen csökken 422 ha-ra, 1981-ben teljesen összeomlik, kárterületi jelentés nincs.

A Mátrai EFAG területén a tölgyiloncának 20 év alatt szintén két jellegzetes gradáció ciklusa különíthető el. Az egyik 1963-ban kulminált 2020 ha-on és omlott össze. A jelentősebb gradáció itt is 1977—1980 között játszódott le. 1978-ban 750 ha a kárterület, 1979-ben 2050 ha, kulmináció; 1980-ban 416 ha, de egyúttal a végleges összeomlás éve is. Az 1977—1980. évi gradációs területek a Mátrai EFAG területén az összes kárterületek 21,2%-át teszik ki.

A Pilisi Parkerdőgazdaság területén 1962-ben a legnagyobb a jelentett kár-

terület (1020 ha), de csak közepes mértékű, 1971-ben a legerősebb a kár mértéke (500 ha erős), 1976—1980 között pedig 100—300 ha-ig terjedő változó kárterületi adatjelentések vannak és csak gyenge mértékben. Az ezidőben jelentett kárterületek az összes kárterületnek csak 6,1%-a.

Az *Ipolyvidéki EFAG* területén az 1962—1963. évi gradációról nincs jelentés, kisebb gradáció játszódott le 1967—1968-ban, és jól látszik az 1977—1980. évi gradáció, amelyik 1978-ban kulminált 500 ha kárterülettel és 1979-ben omlott össze.

Összesítve megállapíthatom, hogy a vizsgált négy erdőgazdaság területén a kocsánytalan tölgyesekben mindenütt igen erős, vagy jelentős mértékű tölgyilonca gradáció fordult elő 1978—1980. években. A négy erdőgazdaság összes kárterülete ebben a három évben az ország összes kárterületének csaknem 93%-át adja és mivel ezeknek az erdőgazdaságoknak a területén a tölgyilonca kártétele kocsánytalan tölgyesekben történt, így ez a *második gradáció zömmel kocsánytalan tölgyesekben játszódik le*, amit szűrőpróbaszerűen végzett helyszíni megfigyeléseim is jól igazolnak.

A téli araszoló fajok károsítása 1962—1981. években

A vizsgált négy erdőgazdaság területén a téli araszoló fajoknak kiemelkedően nagy gradációja, hasonlóan az országos gradációhoz, 1962—1964. években játszódott le. A második gradáció a Borsodi EFAG területén 1972—1974-ben; a Mátrai EFAG területén 1974—1977-ben; a Pilisi Parkerdőgazdaság területén 1970—1975; az Ipolyvidéki EFAG területén pedig 1975—1977-ben változó mértékben folyt le. Az 1962—1964. évi gradációhoz képest azonban lényegesen kisebb területeken jelentkezett, hasonlóan az országos összesített gradációhoz, amit a fénycsapdák fogási száma is jól mutat.

1977-től kimondott gradáció nem állapítható meg, de egyes helyeken és egyes években kisebb *helyi gradációk* robbantak ki. Így a Mátrai EFAG területén 1979-ben (1100 ha), a Borsodi EFAG területén 1980-ban. Újabban megfigyelésünk szerint 1982. és 1983-ban főleg a Zemplén-hegységben kiterjedően. A Pilis Parkerdőgazdaságban 1978-tól csak nagyon kis területen jelentették gyenge mértékű károsítását, hasonlóan az Ipolyvidéki EFAG területén is 1978-tól csak a magállomány kárterületének megfelelő jelentést kaptunk.

Következtetések

A tölgyiloncának 1977—1980. évben az északkeleti országrészben lejátszódott gradációja, amit a fénycsapdák fogási számai is jól igazolnak és a Borsodi, Mátrai EFAG-ok területéről jelentett kiemelkedően magas kárterületi adatok azt bizonyítják, hogy az ennek és a vele együtt előforduló sodrómoly fajoknak kártétele feltétlen szerepet játszik a kocsánytalan tölgyállományok egészségi állapotának romlásában, a másodlagos károsítók, illetve kórokozók megjelenésének elősegítésében.

A téli araszolók gradációi egyes években igen nagy kárterületen játszódtak le (maximum: 1963-ban 73 000 ha), de a 20 évi átlagos kárterületük is (9,8 ezer ha), egyike a figyelő-jelzőszolgálat által jelentett kárterületek közül a legnagyobbak. Mivel gradációk főleg kocsánytalan tölgyesekben folytak le, ezért kocsánytalan tölgyállományaink egészségi állapotára a betegségekkel szembeni diszpozíció kialakulásában hosszabb időn keresztül igen nagy szerepük van.